

בגדר חיוב ברכת הגומל - לרמב"ם
עמוס שושן

הרמב"ם בהלכות ברכות פ"י ה"ח כתב: "ארבעה צריכין להודות: חולה שנתרפא וחבוש שיצא מבית האסורים ויורדי הים כשעלו והולכי דרכים כשיגיעו לשוב".

לשון הרמב"ם צריכה באור ששינה מנוסח הגמרא בברכות נ"ד: "אמר רב יהודה אמר רב ארבעה צריכין להודות: יורדי הים, הולכי מדברות, מי שהיה חולה ונתרפא ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא".

וצריך להביך:

א. מדוע שינה הרמב"ם את הסדר וכתב שני האחרונים בגמרא ראשונים, והראשונים אחרונים.

ב. מדוע שינה לשון הגמרא מ"הולכי מדברות" ל"הולכי דרכים".

בבודקנו במקור במזמור הפדויים¹ מוצאים אנו סדר שלישי: הולכי מדברות, אסירים, חולים ויורדי הים.

בנסה תחילה לבאר את סיבת השוני בין נוסח הגמרא לנוסח הפסוקים וע"י כך להסביר מדוע סידר הרמב"ם את ארבעת המקרים בסדר שלישי ושינה "הולכי מדברות", ואולי גם למצוא נפק"מ להלכה.

הראשון שהתייחס לכך הוא רב האי גאון בתשובתו שהובאה ב"ערוך"². הפסוק סידר לפי השכיחין יותר: הולכי דרכים ומדברות מצויים הרבה (ושכיחין)³, הולכים מעיר לעיר, ואחריהם מי שהיה חבוש בבית האסורים שמועטים מהם, אך בכ"ז מצויים, שהרי יש רבים שהשלטון מכניסם לבית האסורים על מיסים וארנונות, ואחריהם מי שהיה חולה ונתרפא שמועטים מהנתפסים לשלטון אך ג"כ מצויים, לבסוף יורדי הים שמועטים מכולם. ואילו הגמרא סדרם לפי הקרובים לסכנה: יורדי הים קרובים ביותר לסכנה, שהרי ברגע אחד אובדים, אחריהם הולכי מדברות התועים, שאין להם אוכל ומשקה וקרובים למיתה יותר מן החיים. אחריהם מי שהיה חולה ונתרפא אפילו היה חושש בראשו או חושש בגרונו. ולבסוף מי שהיה חבוש בבית האסורים, שרחוק מן הסכנה מכולם. וכל הקודם לחבירו ניסו גדול יותר.

אולם התוס'⁴ כתבו בדיוק היפוך הדברים: "בפסוק נקט סדר המסוכנים יותר תחילה ובגמרא נקט המצויים תחילה". (וזאת לטענתם ע"פ שיטת רב האי גאון!⁵).

* * *

1. תהלים ק"ז.
2. עיין "ערוך" ערך "ארבעה". ואוצה"ג, אוצר התשובות, סי' שנ"ג. תורגם באופן מילולי.
3. כת"י רי"ל, משנה את הבנת המשפט.
4. ברכות נד: ד"ה "ארבעה".
5. עיין: שבת, ב. תוס' ד"ה "יציאות".

קיימת מחלוקת האם על כל חולי ממנו נתרפא מברך וכן אם על כל דרך שהגיע ממנה מברך (גם כשהולך מעיר לעיר וכו'), או שמא רק חולה מסוכן והולכי מדברות - מברכים.

וכתב הרי"א^{ז"ט}: "על כל חולי מברך הגומל. ובאשכנז ובצרפת אין מברכין כשהולך מעיר לעיר רק כשהולך במדברות וכו"ב, וכן לעניין חולה כתבו התוס' דאין מברך על מיחוש ראש או מעיים אא"כ נפל למשכב וכן כתב המרדכי^ז. והרמב"ם^ט וסמ"ג והרא"ש^ט וטורי^י, כתבו דמברך בכל הדרכים ובכל החולאים וכן יש בערוך".

וזו היא המחלוקת גופא. רב האי אומר שבפסוק סדורים השכיחים יותר תחילה, ע"כ כתב ש"הולכי מדברות" הם "הולכי הדרכים" שמצויים ביותר (שאם יאמר דוקא הולכי מדברות הרי אין הם מצויים כ"כ). וחולה שמופיע בגמרא שלישי, שמשמע אינו מסוכן כ"כ, כתב רב האי: "אפילו חושש בראשו אפילו חושש בגרונו". וחבוש הכתוב אחרון, כתב: "אפילו עסקי ממון" (כי צריך להסביר מדוע הוא הפחות מסוכן מכולם).

אולם התוס' (ולפיהם מנהג אשכנז וצרפת), כתבו בדיוק הפוך מרב האי גאון בערוך (כנראה היתה להם נוסחא הפוכה של דברי רב האי גאון). והולכי מדברות שכתוב ראשון בפסוק. צריך להיות המסוכן ביותר ע"פ שיטתם, לכן כתבו שמדובר דוקא ב"הולכי מדברות" ששם שכיחי סכנתא, אבל לא הולכי דרכים. וכן "חבוש" המופיע אח"כ פירושו גם כן חבושי על עסקי נפשות. וגם "חולים" פירושו - דוקא חולה שיש בו סכנה (היות שאכן פשט הפסוקים מראים שדוקא "תעו במדבר בישימון דרך"^{יב} וכו' - כלומר. ששכיחי סכנתא, וכן "חבוש" - "יושבי חושך וצלמוות", וכן "חולה" - "...ויגיעו עד שערי מוות", שמשמע חולה שיש בו סכנת נפשות).

אולם כבר הזכרנו שהתוס' עצמו ניסה לנקוט בלשון רב האי גאון וז"ל התוס' בשבת: "וכן מפרש רב האי, גבי ד' צריכין להודות בפרק הרואה, דלא נקט הש"ס כסדר הפסוק, היות שדבר ההוה רגיל הש"ס לשנות תחילה", כנראה שנוסחא אחרת עמדה בפני התוס', מהנוסחא הנמצאת לפנינו ב"ערוך" ובאוצר הגאונים. וא"כ גם הנפק"מ "מי צריך לברך" נובעת לכאורה מאותו השינוי בנוסח.

* * *

כעת נחזור לתרץ את לשון הרמב"ם ונתחיל בתירוץ הבעיה השניה. מכיוון שהרמב"ם סובר כרב האי גאון בעקרון, מובן מדוע פירש

6. ר' ישעיה דטראני (האחרון).
7. מרדכי סי' רי"ב. ובסימני דינים רצ"ב.
8. הל' ברכות פ"י ה"ח.
- 9.
10. ברכות פט' סי' ג'.
11. או"ח סי' רי"ט, ועי"ש בב"ח ד"ה "אבל הרמב"ם".
12. תהילים ק"ז.

"הולכי דרכים" ולא הולכי מדברות דוקא (כלשון הגמ' וכו'), כפי שהסברנו לעיל בדעת רב האי גאון, היות שבפסוק סדורין השכיחים יותר קודם ובפס' מופיע "הולכי מדברות" ראשונים, הכיצד? אלא משמע שהמדובר הוא גם על "הולכי דרכים" ופירש הרמב"ם בהלכה "הולכי דרכים" ולא "הולכי מדברות" כדי שלא תטעה לומר "הולכי מדברות" דוקא.

אולם מדוע שינה הרמב"ם גם את הסדר הכתוב בגמרא, הרי מסודרים הם לפי המסוכן יותר תחילה, (כפי שפירש רב האי גאון)? אלא יש להסביר שהרמב"ם הכניס עקרון נוסף על פיו כתב את ההלכה הזו: "חולה וחבוש" - לא די שהיו בכוח בסכנה אלא גם בפועל. א"כ הרי הם קודמים, לעומת זאת "יורדי הים" ו"הולכי דרכים" - אף אם סכנתם גדולה יותר הרי יש אפשרות שלא יקלעו לסכנה אם לא תהיה סערה או אם לא יתעו. אמנם מברכים¹³ הם מכיוון שיתכן שיארע להם מקרה מסוכן, אך אין זה מוכרח שיתעו או שיסער הים, משא"כ ב"חולה וחבוש" שחייב לברך רק אם היה חולה או חבוש בפועל.

סיבה נוספת. ידוע שהרמב"ם פוסק כהירושלמי¹⁵, וכך הוא לשון הירושלמי¹⁶: "כל הדרכים בחזקת סכנה וכו' כל החולי בחזקת הסכנה".

* * *

לכאורה צריכים אנו להשוות¹⁷ את הכתוב בהלכה זו לרמב"ם בהל' גירושין (פ"ב, הי"ב), וז"ל: "האומר כתבו גט לאשתי הרי אלו כותבין וחותמין ונותנין לבעל בידו ואין נותנין לאשתו עד שיאמר להם ליתן לה, ואם נתנו אינו גט. במה דברים אמורים? בבריא, אבל במסוכן והוא אדם שקפץ עליו החולי במהרה והכביד עליו חליו מיד, והיוצר בקולר אפי' על עסקי ממון והמפרש בים והיוצא בשיירא ואמר כתבו גט לאשתי, הרי אלו יכתבו ויחתמו ויתנו לה שידוע הדבר שלא נתכון זה אלא לכתוב וליתן לה".

והמקור בגיטין¹⁸: "בראשונה היו אומרים היוצא בקולר ואמר כתבו גט לאשתי הרי אלו יכתבו ויתנו חזרו לומר אף המפרש והיוצר בשיירא, ר"ש השזורי אומר אף המסוכן" כלומר, אע"פ שאמר כתבו ולא אמר תנו - יתנו שמפני פחדו לא פירש

---

13. עיין בביאו"ה, סי' רי"ט, בא"ד "יורדי הים": "ודע עוד דפשוט דלכו"ע בין בים ובין במדבר מברכין אפי' לא קרה לו שום סכנה".

15. עיין מהרי"ק, שורש ק"א.

16. ברכות ד', ה"ד.

17. הבסיס להשוואה הוא, היות שהמפרשים האחרים (מאירי וכו' כפי שיוסבר להלן), הסבירו את ההל' פה כפי שהסברנו את דעת הרמב"ם בברכת הגומל ע"פ הירושלמי הנזכר.

18. גיטין ס"ה:

דבריו¹⁹.

ומפרש הרמב"ם משנה זאת²⁰: "היוצא בקולר - היוצא מן הכלא כשהוא כבול לדונו בפני השליט. ומפרש - הוא הממצע בים (להוציא הנוסע בסירות ליד החוף²¹). והיוצא בשיירא - הוא הנוסע במדבר בשעת יציאתו עם השיירא, ומספיק באלו אם אמר כתבו בלבד ואע"פ שלא אמר ותנו מפני שהמצב מראה שנתכוון ליתן לה הגט ולגרשה מרשותו, והלכה כר"ש שזורי". משנה זו מופיעה גם במסכת "טבול יום"²² ופירש שם הרמב"ם: "היוצא בקולר - כבול²³", לדון אותו, אם אמר כתבו ואע"פ שלא אמר תנו כותבין ונותנין לפי שנסיונות המצב מוכיחין שאין כוונתו אלא לגרשה שלא תשאר עגונה. ומפרש - המפליג בים הגדול. ויוצא בשיירא - הנוסע "במדבר", תרגום אורחת ישמעאליים - שיירת ערבא. ומסוכן²⁴ - החולה שחוליו כבד".

ולכאורה עומדים הדברים בסתירה להסברנו בדעת הרמב"ם, שהרי בפירושו למשנה זו כותב הרמב"ם שמסוכן הוא מי שהכביד עליו חוליו (ואילו המאירי בחידושו על הש"ס כתב: "כל חולה, משום שכל חולי בחזקת הסכנה". פירוש זה נלקח מהירושלמי שהבאנו כמקור להסברנו בשיטת הרמב"ם), המפרש - מי שממצע בים (ולא ע"י החוף), והיוצא בשיירא - מי שיוצא למדבר, וזאת לעומת הסברנו בדעת הרמב"ם, שעל כל חולה וכל הולך דרך לברן.

בפירושו למשנה זו כותב הרמב"ם על "יוצא בקולר", שאין הכוונה ליוצא ליהרג דוקא, אלא אפי' על עסקי ממונות. הסבר זה הוא ע"פ הירושלמי בגיטין²⁵: "א"ר מנא ולא סוף דבר בקולר של סכנה אלא אפי' בקולר של ממון, שכל הקולר בחזקת סכנה וכו'. תנו²⁶, אף החולה - ר' יעקב בר אידי בשם ר' יונתן: הלכה כר"ש השזורי במסוכן. מה בין מסוכן, מה בין חולה? חולה - כדרך כל הארץ, ומסוכן - כל שקפץ עליו החולי. דרך הארץ - הקרובים נכנסים אליו מיד והרחוקים לאחר ג' ימים, ואם קפץ עליו החולי - אלו ואלו נכנסין אצלו מיד".

א"כ רואים אנו שהרמב"ם צמוד בפירושו לירושלמי, ובירושלמי

19. רש"י שם.

20. גיטין פ"ו, מ"ה.

21. הערת הרב קאפח שם.

22. פ"ד, מ"ה.

23. ורש"י פי': "בקולר - לההרג".

24. ורש"י פי': "המסוכן - חולה". והנה גם הברטנורא פי' בגיטין "המסוכן - חולה" והבין דבריהם התויו"ט מזה

שלא כתבו "חולה המסוכן" משמע שכל חולה קאמר. והקשה א"כ מדוע לא כתבה המשנה חולה אלא "מסוכן" (כמש"כ פ"ג מ"ה,

פ"ז מ"ג). ופי' הברטנורא ב"טבול יום": "המסוכן - חולה

הנוטה למות", ואולי הם סוברים שם ש"חולה המסוכן" דוקא

ומה שכתבו "חולה", פי' - מסוכן כתוצאה מחולי ולא

מעניין אחר.

25. ירושלמי גיטין פ"ו, ה"ז.

26. וכן בפ"ג, ה"ט.

כתוב: "כל החולי בחזקת הסכנה וכו'". לכך צריכים אנו למצוא את החילוק בין גיטין לבין ברכת הגומל, ולהבין על פיו, מדוע שינה הרמב"ם (בפירושו למשנה) מהסבר הירושלמי, לגבי חולה ויוצא לדרך.

נראה שההבדל בין ברכת הגומל לגיטין הוא שברכת הגומל היא הודאה ושבח, ע"כ מודה האדם להקב"ה גם אם הוא חושב שלא היה בסכנה כלל, אבל מודה לד' שמנעו מלהכנס למצב החמור, אך מאידך בגיטין אנו עושים "אומדן דעת", מה הוא חושב כעת, א"כ חייבים לומר דרגה נוספת של סיכון המצריכה הודאה וע"כ חולה מסוכן דוקא, שאל"כ אע"פ שכל החולי בחזקת הסכנה אבל בדעתו לא חושש כ"כ שימות (שהרי אפילו חושש בראשו וכו') וכן המפרש דוקא בים הגדול אך לא בסירות ע"י החוף, והנוסע בשיירה למדבר שכרגע יודע את הסכנה ולא כל הולך דרך. אולם היוצא בקולר אפילו על עסקי ממונות יכול להיות מסוכן יותר (ואם בגיטין נחשב כחמור אז כ"ש להודאה שאפילו חבוש על עסקי ממונות צריך לברך, ומקורו מהירושלמי: שכל הקולר בחזקת הסכנה).

* * *

על פי מש"כ לעיל ניתן לבאר קושי נוסף. הבאנו לעיל את "לשון הריא"ז" ואלו הם סוף דבריו שם: "ומימון וסמ"ג והרא"ש וטור כתבו דמברך בכל הדרכים ובכל החולאים וכן יש בערוך". וכתב הטור² וז"ל: "אבל הרמב"ם ז"ל כתב דבכל דרך ובכל חולי צריך לברך להודות דגרסינן בירושלמי כל הדרכים בחזקת סכנה הם וכ"כ בערוך דאפילו חש בעיניו או בראשו צריך לברך וכן נוהגים בספרד".

כלומר, מפשט דברי הטור נראה שהבין את דברי הרמב"ם שמברך בכל דרך ובכל חולי כמו שכתב רב האי גאון. ופיקפק בזה הב"י שם וז"ל: "ומש"כ בשם הרמב"ם דבכל דרך ובכל חולי צריך להודות, אינו מבואר בדבריו אלא דממה ששינה הולכי מדברות האמור בגמרא, וכתב במקומה בפ"י הולכי דרכים משמע דבכל הולך דרך קאמר, ומינה למד רבינו דחולה ונתרפא בכל חולי קאמר. ואפשר דהרמב"ן גרסינן בנו"ן שכ"כ בספר²⁸ "תורת האדם" דלאו דוקא בחולי שיש בו סכנה ולא במכה של חלל דוקא, אלא כל שעלה למטה וירד צריך להודות שדומה כמי שהעלוהו לגרדום לידון, וכ"כ הרא"ש בתשובה וסיים בה "ואין הפרש בין שיש לו מיחוש קבוע לבא מזמן לזמן ואדרבה" עי"ש. כלומר מעלה הב"י אפשרות שניה בהבנת הטור: א. ההבנה הפשוטה היא, שהטור כותב את שיטת הרמב"ם ומביא הוכחה לשיטת הרמב"ם מהירושלמי (ולפי"ז פוסק הטור כמו הרמב"ם, שהרי מביא הוכחה לשיטתו) ב. אפשרות שניה בה הלך הב"י, שמדובר פה בדברי הרמב"ן, (ולפי"ז דגרסינן בירושלמי כל הדרכים וכו') שמביא הטור, אינו הוכחה אלא המשך ציטוט דברי הרמב"ן). עצם העלאת האפשרות השניה של הב"י בהבנת הטור מראה שהתקשה

27. טור, או"ח, סי' רי"ט.

28. עיין "כתבי הרמב"ן". הוצאת הרב קוק, ח"ב עמ' מ"ט.

הב"י באפשרות הראשונה שהבאנו. אמנם נראה מדבריו שמסכים למה שכתב הטור ביחס "לכל דרך", מזה ששינה הרמב"ם את לשונו מ"הולכי מדברות" ל"הולכי דרכים", אך על: "ומינה למד רבינו דחולה ונתרפא בכל חולי קאמר" זה "אינו מבואר כ"כ".

הזכרנו את לשון ריא"ז שהיה בסיס לפירושו, שכתב שהטור והרמב"ם ורב האי גאון סוברים שמברך בכל דרך ובכל חולי (כלומר: "ואפילו חושש בראשו אפילו חושש בגרונו", כמו שכותב רב האי ב"ערוך"), וזאת להוציא מדעת התוס' שכתבו דוקא נפל למטה. כלומר ישנם ג' דרגות בחולה: א. מכת חלל (סכנת נפשות). ב. נפל למשכב. ג. אפילו חושש בגרונו או בראשו. וכאן אומר הב"י ש"כל חולי" פי' דוקא "נפל למטה" ולא כמו שהבין הריא"ז ש"אפילו חושש בראשו" והגדרה זו של "כל חולי" נמצאת דוקא אצל הרמב"ן (וכן כתב תלמידו הרשב"א²⁹ ב"שו"ת הרשב"א" סימן פ"ב³⁰).

לכן נראה יותר שקיבל את דעת הרמב"ן, היות שאם נאמר שהטור מביא את הרמב"ם הרי כל ביסוס שיטתו היא ממה ששינה "הולכי מדברות" ל"הולכי דרכים" וזה אינו מוכרח שכן סובר הרמב"ם גם לגבי חולה שבכל חולי מברך!

גם הב"ח מנסה להוכיח, שצריך לגרוס כאן - ה"רמב"ן" ולא - "הרמב"ם". הוא גם דוחה את הלימוד בדברי הרמב"ם, שהחוזר מכל דרך צריך לברך (בניגוד לב"י, שמשמע מדבריו, שקיבל לימוד זה). דחית הב"ח מתבססת על כך שהרמב"ם ציין מדבריו לגבי הולכי דרכים: "...כשיגיעו לישוב", ומכאן למד הב"ח, שמדובר דוקא בהולכים במקום שאין בו ישוב. עוד אומר הב"ח, שלא נרמז כלל בדברי הרמב"ם, שבכל חולי צריך לברך. לא יתכן, לדעתו, שהטור מביא את דעת הרמב"ם וכחלק ממנה את דברי הירושלמי, היות שהרמב"ם כתב הלכותיו ללא הוכחות ופירושים. גם א"א להסביר, שהטור מביא את דברי הירושלמי כסיוע לדעת הרמב"ם (כפי שהסברנו באפשרות הראשונה בהבנת דברי הטור), מכיוון שהטור עצמו הביא פירוש אחר לירושלמי, בשם חכמי צרפת (לפי פירוש זה עוסק הירושלמי בתפילת הדרך ולא בברכת הגומל). לכן מגיע הב"ח למסקנה, שהטור מביא כאן את דברי הרמב"ן (ז"א, שצריך לשנות את הגירסא בדברי הטור).

---

29. וכ"כ בשלטי הגיבורים על המרדכי, ברכות סי' רי"ב, אות ב'.

30. ומה שניסה להוכיח ב"ספרי אוריתא" כרך א', עמ' 457, הערה 245 שניסה להסביר שטע"ס בב"י ובב"ח וצריך לגרוס הרשב"א, ולפי דברינו באמת צריך לגרוס הרמב"ן בב"י ובב"ח לשיטתם: א. היות שבאמת זו לשון הרמב"ן בספר "תורת האדם" (עיי' בהוצ' הרב קוק עמ' מ"ט). אע"פ שגם הרשב"א כתב בדרך זו בתשובותיו. ב. ומה שהקשה שאם זהו הרמב"ן שהובא ברא"ש לא היה הטור משמיטו. הרי לדעת הב"ח "צריך" לגרוס הרמב"ן במקום הרמב"ם א"כ לא השתמט הטור מלהביאו (אולם לפירושונו נוכל להמשיך לגרוס בלשון הטור "הרמב"ם" ולא לשנות כב"ח להרמב"ן או הרשב"א).

ובאמת, לפי הסברנו בדעת הרמב"ם, אין צורך לשנות את הגירסא בדברי הטור. ניתן לומר, שהטור הביא את דעת הרמב"ם, וממה שדקדק הב"י, וממה שהקשה הב"ח - לא קשה כלל, היות שהוכחנו, שהרמב"ם סובר בעקרון כרב האי גאון וזאת לא רק משינוי הלשון מ"הולכי מדברות" ל"הולכי דרכים", אלא גם מכך שהקדים הרמב"ם "חולה וחבוש" ל"יורדי הים והולכי דרכים". (כפי שהסברנו בדעת הרמב"ם, שכתב תחילה את אלו שודאי סבלו). לפי"ז אין ציטוט הירושלמי מהווה הוכחה להסבר הטור בדעת הרמב"ם אלא רק סיוע. נדחית השאלה השלישית של הב"ח). כ"כ לא קשה מהדיוק שדייק הב"ח מהמילים "כשיגיעו לישוב" (שאלתו הראשונה של הב"ח), מפני שיש לחלק בין: א. הליכה במדבר. ב. הליכה בדרך מעיר לעיר. ג. הליכה מעיר לעיר, בתוך מקום ישוב. הרמב"ם כתב "הולכי דרכים" ובזה כלל, כמובן, את ההולכים במדבר וגם את ההולכים מעיר לעיר (בהסתמך על הירושלמי הנ"ל), אך הוסיף הרמב"ם: "כשיגיעו לישוב", כדי שלא נטעה לומר שאפי' ההולך מעיר לעיר בתוך מקום ישוב, מברך. (אמנם נראה שאם "הוחזקה" דרך בחזקת סכנה, אפי' היא במקום ישוב - צריך לברך). לפי הסברנו, שהרמב"ם הולך בשיטת רב האי גאון, גם ברור מניין לטור, שהרמב"ם סובר שצריך לברך בכל חולי (מלבד העובדה, שהמשך הירושלמי³¹ המצוטט הוא: "כל החולי בחזקת הסכנה").

(לפירוש הב"י, קשה³² מדוע שינה הרמב"ם את סדר הארבעה. לפירוש הב"ח, קשה עוד יותר: מדוע שינה הרמב"ם מ"הולכי מדבריות" ל"הולכי דרכים", אע"פ שסובר שרק הולכך במדבר צריך לברך!).

וכתב הב"י³³: "ומש"כ רבינו דגרסינן בירושלמי כל הדרכים בחזקת סכנה הם, איני יודע מה מלמדינו, שכבר כתבו למעלה וכתב שבני צרפת מפרשים דהיינו לעניין תפילת הדרך דוקא. ומצאתי ספר שכתוב בו דגרסינן בירושלמי "כל החללים בחזקת סכנה הם" וישר מאוד בעיני וכו'. ואפשר שרצה ללמוד מכאן דה"ה לכל הדרכים בחזקת סכנה הם לענין ברכת הגומר קאמר" וכו' ע"ש.

והקשה על זה הפרישה³⁴: "מ"מ היה לו³⁵ לכתוב בלשון הזה" אבל הרמב"ן ס"ל דבכל חולי צריך להודות מההיא דירושלמי הנ"ל ע"ש.

כלומר אם הלימוד הוא מ"כל החללים בחזקת סכנה", היה צריך לכתוב הטור שבכל החוללים בחזקת סכנה ובכל חולי מברך ואח"כ על כל דרך, שהרי כל דרך נלמד מכל חולי (שא"א להסביר שכל דרך נלמד מהירושלמי "כל הדרכים בחזקת הסכנה" כי פירשו

31. ברכות ד', ה"ד.

32. שדברי הרמב"ם הם בתכלית הדיוק (כדברי הרמב"ם בהקדמתו ל"ד: "בלשון ברורה ודרך קצרה").

33. סי' רי"ט, "ומש"כ רבינו".

34. אות י"ג.

35. לטור.

חכמי אשכנז שמדובר בתפילת הדרך ולא בברכת הגומל). וכן גם סדר כתיבת הדברים ברמב"ן בתו"א, כתב תחילה בכל חולי ואח"כ בכל דרך, ואם זהו ציטוט של דברי הרמב"ן³⁶ היה צריך להביא דבריו בסדר שכתב ב"תורת האדם"?

אולם לפי פירושו שמדובר ברמב"ם ומבורך בכל הדרכים ובכל החולאים כפי שכתב רב האי גאון, הרי מול פירושו של רבני אשכנז שפירושו את הירושלמי בתפילת הדרך עומדים דיברי רב האי גאון והרמב"ם שע"פ פירושם בברכת הגומל מדובר, וזה מש"כ הטור בהמשך "וכ"כ בערוך", לומר לך שיש פירוש שעומד מול פירושו של חכמי אשכנז - שהטור הביא בהתחלה.

* * *

מעתה ברור פסק השו"ע³⁷, שכתב ז"ל: "ארבעה צריכים להודות: יורדי הים כשעלו ממנו והולכי מדברות כשיגיעו לישוב ומי שהיה חולה ונתרפא ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא וכו' ובאשכנז ובצרפת אין מברכין כשהולכין מעיר לעיר, שלא חייבו אלא בהולכי מדברו דשכיחי בה חיות רעות וליסטים. ובספרד נוהגים לברך מפני "שכל הדרכים בחזקת סכנה" ומיהו בפחות מפרסה אינו מברך ואם הוא מקום מוחזק בסכנה ביותר אפילו בפחות מפרסה". עכ"ל.

היות ולמד שבאמת אפשר לדייק מלשון הרמב"ם שכתב "הולכי דרכים" - שכל הדרכים בחזקת סכנה, ע"כ פסק שכל הולך דרך מבורך, ומה שלא כתב השו"ע כלשון הרמב"ם "הולכי דרכים" ונקט לשון הגמרא "הולכי מדברות", זה בכדי שלא נטעה להתיר מכך כל חולי! כמו שהתלבט השו"ע בעצמו בהבנת הטור. ומה שלא שינה את הסדר כהרמב"ם, הוא משום שע"פ השו"ע, אין לזה משמעות. הגדרת "כל חולי": ברור, שחולי של סכנה נכלל בהגדרה של כל חולי, אך נחלקו האם נוסף על כך נכלל בהגדרה זו אפי' חושש בראשו או בגרונו (כדעת רב האי גאון) או רק "כל שעלה למטה" (כדעת הרמב"ן³⁸).

היות שהמחבר הבין, שהטור לא הביא את דעת הרמב"ם אלא את דעת הרמב"ן, פסק כדעת הרמב"ן (כפי שכתבה בתוה"א) ש"כל חולי" אינו כולל מציאות של "אפי' חש בראשו אפי' חש בגרונו" (כפי שניתן היה לצפות שיפסוק, כהמשך לדבריו לגבי חיוב הברכה בהולכי דרכים).

וצ"ל השו"ע בסעיף ח': "בכל חולי צריך לברך אפילו אינו חולי של סכנה ולא מכה של חלל, אלא כל שעלה למטה וירד, מפני שדומה כמו שהעלוהו לגרדום. ובמג"א³⁹ כתב על השו"ע: "חבוש - על עסקי נפשות". והשיג עליו "נתיב החיים" וז"ל: "גם בש"ס ופוסקים קדמאי לא חילקו

36. ראה אות י"א, אפשרות ב' שהבאנו בהבנת הטור.

37. עיין שו"ע, או"ח, סי' רי"ט, סי"ק: א', ז', ח'.

38. עיין לעיל אות י"א.

39. וכן תלמידו הרשב"א.

40. תו"א, הוצ' הרב קוק עמ' מ"ט.

41. שם, אות א'.

כך זולת הרב בעל המג"א נשאר לבדו, ואלמלי ראה דברי הר"ן לא היה ממלא ליבו לחלוק עליו". אולם ע"פ הסברנו בשיטת השו"ע הדבר ברור. שלגבי "הולכי מדברות" - סובר שבכל דרך מברך, כמו שכתב הרמב"ן "וכן בדרך - כל הולכי דרכים צריכים להודות". (או אפילו כמו הרמב"ם⁴² ממה ששינה "הולכי מדברות" ל"הולכי דרכים") וב"חולה" כדעת הרמב"ן לגבי כל חולי אפילו נפל למטה. אך ב"חבוש" - הרי לא למד השו"ע ששיטת הרמב"ם⁴³ כשיטת רב האי גאון, ע"כ צריך לפרשו "חבוש" דוקא בחבוש על עסקי נפשות, כמו שכתב המג"א⁴⁴.

* * *

לסיכום: עיקר חידושו של מאמר זה הוא ההבנה שהמחלוקת לגבי מי מתחייב בברכת הגומל (האם חולה מסוכן דוקא והולך מדברות או כל חולה וכו'), תלויה בהבנת הסדר אותו נקטה הגמרא (האם הגמרא נקטה המסוכנים יותר תחילה, או השכיחים יותר). כיסוד להבנתנו בדברי הרמב"ם היו דברי ריא"ז, שהרמב"ם סובר כרב האי גאון, שמברך בכל הדרכים ובכל החולאים. כמו כן, הסברנו כיצד הביין הב"י את דעת הטור בנושא זה ובעקבות זאת את פסיקתו בשו"ע.

---

42. שלימוד זה קיבל הב"י.

43. וגם הרמב"ן לא כתב שכל חבוש מברך.

44. וזאת שיטת השו"ע, לא שהמג"א חולק עליו.